

SARAKO LOREA

Egilea: *Piarres Larzabal*

Lau gertalditako antzerkia

Nor ari diren

- DRAGON.—*sans-culotte* aintzindaria, 40 urte, idor, zaintsu.
BORTOLO.—*sans-culotte*, soldadoa, 20 urte, jitez leun.
BATITA.—*sans-culotte*, soldadoa, 30 urte, edozoin.
APOLO.—*sans-culotte*, soldadoa, 25 urte, edozoin.
PIPO.—*sans-culotte*, soldadoa, 40 urte, edale arpegiarekin.
TOMAS.—*sans-culotte*, soldadoa, 40 urte, edozoin.
APEZA.—60 urte, eder, boza on.
BEÑAT.—30 urte, gorputz eder, boza idor.
JUJEA.—50 urte, eder.
MADALEN.—18 urte, pollit, gorputzez fin, boza bero.
KATALIN.—40 urte, goza leun.
FRANKLIN.—11 urte, edozoin.
CESARINE.—40 urte, gizontsa.
DIANE.—16 urte, ergelki beztitua.
KARABINERO.—40 urte, eder, idor.
BESTE BATZU.—Mintzatzen ez direnak. (Mutiko kozkor bat, nexka bat, amatxi bat eta holako).

TAULA-GAINA.—Poliz-etxe baten aintzinean gira... Atearen gainean idatzia: *Liberté, Egalité, Fraternité*... Saihets batean, xuriketa hedatzeko soka bat...

* * *

Oihala idekitzean, ikusten da Franklin bakarrik, jostetan ari. Apur baten buruan, Dragon dutela manatzale, sartzen dira lau sans-culotte (Bortolo, Batita, Pipo, Tomas) soldado urratsean eta emaiten lerro batean.

DRAGON (*manatuz*).—Un deux, un deux!... Section, halte!... A droite, droite! Battez le pas marche!... Ce-ssez!... Repos! (*euskaraz mintzo da kiskun-kaskun, bereziki «Z» gehienak «S» eginez*) Orai kasu! «la théorie» ¡Frantzian orai erreboluzioea... Erreboluzio handia... zuek da la Republika... Zuek ez da erregea... Erregea, Louis XVI, guk lepoa pika... Erregea fuera! Erregea fini!... Eta orai, biba la Republika! Ale, oiuhu: Biba la Republika!

DENEK.—Biba la Republika!

DRAGON.—Berritz!

DENEK.—Biba la Republika!

DRAGON.—Bon, ongi.

FRANKLIN.—Biba la Republika!

DRAGON (*irriz*).—Ikusten nere semea... nere semea maite Republika... Republika ona... Erregea txarra... Erregea, ez maite libertatea. Erregea populua preso.

FRANKLIN.—Biba la Republika!

DRAGON (*fermuki*).—Citoyen Franklin, aski! Euskaldunak erregea maite... Euskalduna zozoa... Euskalduna «ignorant»... Ni Parisen... Nik ikusi... Populua dena preso Bastillan... Populua reboltatu... Guk, Bastillari pan pan!!... Guk, Bastilla hartu eta populua libro. Erre-

gea, Louis XVI, bera preso, eta tribunala, lepoa pika-
tu... Ale, oihu: Biba la Liberté!

DENEK.—Biba la Liberté!

DRAGON.—Berritz! Ale!

DENEK.—Biba la Liberté!

DRAGON (*haserre*).—Ez aski fuerte... Zuek lo... ni atzarriko
zuek... Attention à mon commandement: Garde à vous!
Repos!... Garde à vous! Pas de course, sur place, mar-
che! Plus vite... Plus vite!... Ce-ssez!... Repos! (*Frank-
linek, bere aldetik, soldadoen jestu berak egiten ditu*)
Hola ni!... Zuek lo! ni zuek atzarriko... Soldado ona ez
lo... Begia ideki lo egiten (*Césarine heldu da xuriketa
hedatzerat. Saskia lurrean pausatzen du... Franklinek
nahi du ama lagundu eta saskitik xuriketak hartzen ditu*)
Begiak ideki! Beharriak ideki! Arma beti kartutxa prest.
Pan pan egiteko beti prest... Berritz Liberté galduko.

CESARINE (*semeari*).—Errak to, ez hunki xuriketa horiek,
hire esku zikinekin!

DRAGON (*Césarine-ri*).—Hi, ene emaztea, citoyenne Césarine,
ixilik!... Ni teoria egiten ari.

CESARINE.—Eta hi, ene senarra, citoyen Dragon, manatuko
duk hor hire soldadoeri eta ez hemen, hire emazte eta
haurrari.

FRANKLIN.—Biba la Liberté!

CESARINE.—Eta, hi mutiko mukitsua, ago ixilik, ez badituk
nahi bi zaflako.

FRANKLIN.—O, Citoyen Dragon, citoyenne Césarinek ni jo
nahi!

DRAGON.—Citoyenne Césarine, Republika haurra errespetat-
zen!

CESARINE.—Bai, citoyen Dragon, bainan haurrak ez badu
ama errespetatzen erradazu zer egiteko manatzen duen
Errepublikak.

FRANKLIN.—Biba la liberté!

DRAGON (*soldadoeri*).—Bai, biba la Liberté! ... Eta, biba l'Egalité! Orai dena igual, dena berdin... Lehen handia matatzen, tipia obeditzen... Orai, ez handi, ez tipi, dena berdin. Erregea, hola tripa handia, ase. Populua, tripa baterez, gosea... Orai, erregea eta populua, dena igual, berdin. Lehen «Monsieur» eta «Madame» erraiten. Orai, gizona, «Citoyen» Emaztea «Citoyenne»... Eta dena «to» erraiten. Aita haurra «to»... Haurra aita «to». (*bere semeari*) Citoyen Franklin, ni nola izena?

FRANKLIN.—Hi, citoyen Dragon!

DRAGON (*kontent*).—Horra nola behar erran... Arras ongi to, citoyen Franklin.

FRANKLIN.—Garde à vous, citoyen Dragon!

DRAGON (*ematen da «garde à vous»*).

FRANKLIN.—Repos, citoyen Dragon!

DRAGON (*Dragonek obeditzen du... Elgar agurtzen dute, soldadoen moldean. Dragon kontent da*).

CESARINE (*kexu*).—Bai... Gasta-zak, gasta, haur txar hori... Ondoko egunetan, ageriko ean obedituko hauen!

FRANKLIN.—Biba l'égalité! (*amari, mihia jaliz*).

DRAGON.—Ba, biba l'égalité... (*Soldadoeri mintzo*) Ale, denek oihu: Biba l'égalité!

DENEK.—Biba l'égalité!

DRAGON.—Berritz! ... Oihu egin! ...

DENEK.—Biba l'égalité!

DRAGON.—Hola ba! ... (*Batitari*) Hi, nola izena?

BATITA.—Batita, jauna!

DRAGON (*kexu*).—Zer? ni ez «jauna»... ni «Citoyen Dragon». Berritz erran... hi nola izena?

BATITA.—Batita, citoyen Dragon...

DRAGON.—Hi ez «Batita»... Hi, «citoyen Batita»... (*Mintzo da Bortolori*) hi nola izena?

BORTOLO.—Citoyen Dragon, nik izena: Citoyen Bortolo!...

DRAGON.—Arras ongi... Hola behar erran... Hi, citoyen Bortolo, soldado ona, hi galonak... Eta orai, denek oihu: Biba la fraternité!

DENEK.—Biba la fraternité!

DRAGON.—Ez aski oihu! ... Berritz

DENEK.—Biba la fraternité!

DRAGON.—Bon... La fraternité zer da?... Lehen tipia lana, handia besta... Orai, la fraternité!... Orai, dena besta... Apeza ez nahi besta... Apeza kendu besta... Gu, kendu apeza. Apeza fuera Espainia... Apeza ez, zeremonia ez... Zeremonia ez behar... Fini religionea, fini Eliza! Gu, eliza zerratu... Gu, elizan zaldia eman... Orai, religione berria... Liberté arbola bira-bira dantzan. Apeza ez nahi dantza... Gu, dantza nahi... Apeza nahi Ama Birjina... Gu, nahi neskaxa! (*irri larri batekin*) Apeza otoitza Ama Birjinarekin!... Gu, otoitza neskaxarekin... Apeza, arropa luzea nahi neskaxa... Gu, ken arropa luzea... Ederra naturala!... Ama Birjina, ez gehiago zeruan!... Ama Birjina lurrean!... Gu, zeremonia egiten arnoa edan, dantzan, kanta... Dena kanpoan, arbola bira-bira... Ez behar apeza... Ez behar eliza...

DIANE (*sartzen da, kexu*).—Errazu, aita!...

DRAGON.—Nola erraten?

DIANE.—Errazu, citoyen Dragon!

DRAGON.—Nola erraten?

DIANE.—Errak, citoyen Dragon!

DRAGON.—Bon, errespeta Republika...

DIANE.—Bai, sarri, omen da prosesionea Errepublikaren oheretan... Karrosa loratu batean behar omen dute ibili «*la déesse Raison*»... Eta, nik egin behar omen dut «*la déesse Raison*»!...

DRAGON.—Ni kontent, citoyenne Diane... Hi, neskaxa pollita... He, citoyen, pollita he ene alaba?

DENEK.—(*irri egiten dute*).

DIANE.—Bainan, ni ez naiz batere kontent... Zera... Biluzia behar omen dut ibili... Ni ez naiz biluziko!

DRAGON.—Nik erran hi ibiliko, citoyenne Diane!

CESARINE.—Zer ari haiz? Burutik joaiten, holako zozokerien manatzeko?

DRAGON.—Hi ixilik, citoyenne Césarine... Hi dena zaharra... Fitsik ez konprenitzen religione berria... Religione berria, dena naturala.

CESARINE.—Naturala ba. Hi gozatuko haiz besten naturalaz, bainan nor eginen duk hireaz?...

DRAGON (*kexu*).—Hi, ixilik, citoyenne Césarine... Ni nausi hemen... Citoyenne Diane, nik erran, hi ez dena biluzia... Pixka bat bakarrik...

DIANE.—Ni ez naiz ibiliko karrosa hortan... Aski duzu, ene orde, beste bat harrapatzea!

CESARINE.—Aski ditzen emaita soldadoekin dabiltzan neska tzar horietarik... Badituen horiek usaia...

DRAGON.—Ixilik, citoyenne Césarine... Fuera, ala fuera hemendik!

CESARINE (*ateratuz*).—Fuera bai... Biba la liberté!

FRANKLIN.—Biba la liberté! ...

DRAGON.—Ixilik, citoyen Franklin... Fuera hi ere... Ale, amarekin... Fuera!

DIANE.—Ez beti ni baitan konda, sarriko zeremonia hortako...

DRAGON.—Citoyenne Diane... Ni Republika... ni behar obeditu... ni, citoyen Dragon, ni hemen nausi... Denek ni behar obeditu...

DIANE.—Nahi duzun guzia, bainan ni ez naiz biluzia ibiliko...

DRAGON.—Fuera hemendik, citoyenne Diane... Fuera... Gero mintzatuko nik eta hik... Ale, fuera! (*Diane ateratzen da*) Emaztea, Republika ez maite... Emaztea, erregea, apeza, dena berdin... Dena arropa luzea maite... Gu gizona, gu ez emaztea... Ale, Repos!... Garde à vous! Repos!

62
APOLO (*sartuz eta soldado moldean agurtuz*).—Gitoyen Dragon, ene aintzindariaren partez, mezu batekin heldu nauk!

DRAGON.—Mintza-adi, Citoyen sans-culotte!

APOLO.—Citoyen Dragon, ene nausiak jakin arazten dauk, Sarako kartier batean badela apez bat gorderik... Eta, hura lehenbailehen arrasta dezakan.

DRAGON (*errabian*).—Apeza!... Beti apeza!... Ni apeza atxeman... Ni apeza lepoa tinka, hola!... Gero, lepoa pika, gillotina... Huu apeza! (*soldadoari*) Citoyen sans-culotte, erran aintzindariari, nik apeza arrastatuko...

APOLO.—Ongi da, citoyen Dragon (*ateratzen da*).

DRAGON.—A mon commandement, repos!... Garde à vous!... Kasu nik zer erran, citoyens sans-culotte!... Zuek arma hartu... Gu dena Saralat joan! Saran, mia, mia etxe guziak... Apeza atxeman... Apeza preso hartu, ekarri eta gillotinatu... Ale, goazen arma hartu... A gauche, gauche... En avant, marche!... (*ateratzen dira soldado urratsean*).

Oihala

Bigarren gertaldia

TAULA-GAINA.—Ezkaratze bat... *Presuna batzu, orotarik, arto xuritzen ari dira eta, ber denboran, otoitzean... Beñat ate-zain dago eta jende sar-arazten ari da... Katalin eta Madalen han daude, besten artean... Oro dira zintzo eta beldurti.*

* * *

APEZA (*boza ilun, estola lepotik, belauniko, litanien galdeak egiten dituela*).—Zure Eliza Saindua, argi eta geriza dezazun.

DENEK.—Otoizten zaitugu. Entzun gaitzatzu!

- APEZA.—Eliza Sainduaren etsaiak ditzatzun apal.
- DENEK.—Otoizten zaitugu. Entzun gaitzatzu!
- APEZA.—Elizako buruzagi eta apezak, fede saindutik ez daiten bazter.
- DENEK.—Otoizten zaitugu. Entzun gaitzatzu!
- APEZA.—Mundu huntako Errege eta buruzagien artean, egiazko bakea beira dezagun.
- DENEK.—Otoizten zaitugu. Entzun gaitzatzu!
- APEZA (*mintzo, otoitza utzirik*).—Oroit zaizte nola elgar adi-tuak giren. Hurbiltzen bada hunarat etsairik, Beñatek abisatuko gaitu... Emazteak, xaharrak eta haurrak, hol-hola egon daitela. Besteak, doatzila ihesi selaururat, hunako ate huntarik... Ni hemen egonen naiz, hemengo mutila banintz bezala... Eta zu, Katalin, oroit hortaz... Ni izanen naizela etxeko mutila eta zu ene etxeko an-derea.
- KATALIN.—Agian ez gira hortaratuko, jaun erretora!
- APEZA.—Eta nehork ez dezala bururik gal, etsaiaren zalapart eta mehatxu guzien gatik (*otoitz egiten du aintzina*) Gi-ristino populu guzieren bakea eta bat egitea, eman die-zozuten.
- DENEK.—Otoizten zaitugu. Entzun gaitzatzu!
- APEZA.—Guhaurre izan gaiten zure zerbitzari leial eta zintzo.
- BENEK.—Otoizten zaitugu. Entzun gaitzatzu! (*zakur sainga urrun batzu entzuten dira... Denak daude erne*).
- APEZA.—Gure gogoetak haz ditzatzun, ez mundu huntako, bai-nan besteko hazkurritz.
- DENEK.—Otoizten zaitugu. Entzun gaitzatzu!
- BEÑAT.—Mugi, mugi... Bi «*sans-culotte*» heldu dira tira-hala (*Hitzartu bezala, oro plantatzen dira... Katalinek Ama Birjinaren itxura gordetzen du eta, haren orde, ezartzen Errepublikaren bandera. Apeza estola gorderik, lotzen da arto xuritzen... Zakur saingak entzuten dira... Atea inarrosten dute*).

- BATITA (*kanpotik, presaka*).—Idek! ... Idek, otoi, laster! ...
- KATALIN.—Horra, horra! Yes! nor dabil holako zalapartetan? (*idekitzen du... Sartzen dira Batita eta Apolo*).
- BATITA.—Agur jendeak! ... Ez izi! Bi Senpertar gira... «sans-culotte» etan sartu gaituzte, guk nahi edo ez. Bainan eskapatu gara eta nahi ginuke Espainiarat ihesi joan... Otoi, lagun gaitzatzue!
- KATALIN.—Hemen laguntza guti dugu... Emazteak gira bakarrik eta etxeko mutil zaharra... Horra nun den... Ez dakit ezagutzen duzuenetz...
- BATITA (*so egin ondoan*).—Ez... Ez dugu ezagutzen...
- KATALIN.—Nola eskapatu zaizte?
- BATITA.—Badugu han, Dragon izeneko «sans-culotte» aintzindari erre zital bat... Harek gaitu, bos-pasei, nahi edo ez, soldado altxatu.
- KATALIN.—Nundik eta nola bide egin duzue hunarat?
- BATITA.—Goiz huntan igorri gaituzte Sararat «sans-culotte» multxo bat... Apez bat gordea omen dago hemen nunbait... Norbaitek salatu du... Apez hura arrastatzerat igorri gaituzte... Dragonek nai lioke, nihondik ahal badu, lepoa moztu.
- KATALIN.—Apez hura ezagutzen dutea zuen lagunetarik zombaitek?
- BATITA.—Nekez... Gure lagunetan, eskualdun guti dira... Bost Senpertar bildu gaituzte, gu biak, beste bi arnoarekin ezkonduak eta gazte bat... Hau, Errepublikaren alde, dena amets ez hantua... gaineratekoak dira erdaldunak: Frantximent, Aleman eta nik dakita zer!
- KATALIN.—Hemen fama da, soldadoak etxetarat sartzen direla eta berek nahi dutena joaiten dutela, deus pagamenik gabe...
- BATITA.—Ba, manua hala dugu... Etxetan jatekoa galda... Ez badute eman nahi, guhaurek har eta ereman.
- KATALIN.—Hola nahi badute Errepublika maitarazi, ez dira aise beren xedetarat helduko.

BATITA.—Bai, eta gainerat, mesfidatzen dira mugako jendeaz. Dragoneri entzun diot erraiten, behar dituztela hiru herri oso-osorik jendez hustu: Azkaine, Sara eta Ainhoa... Eta, horietako egoiliar guziak Landes alderat igorri.

KATALIN.—Gure Jainkoak ez ahal du holakorik nahiko!

APEZA.—Eta Senpereko eliza idekia dea?

BATITA.—Ba, bainan Dragonek, zalditeia muntatua du barnean... Ez omen da gehiago Jainkorik... Atzo arratsean, prosesionea egin zuen, neska tzar batzu, erdi biluziak ibiliz, elizako pabillunaren azpian.

APEZA.—Eta, zuen erretora, zer bilakatu da?

BATITA.—Ezdakit... Hastapen hartan, Errepublikaren alde zen... Orai, kontra omen da berritz... Ez da gehiago nehon ageri... Nunbait gordea bide da... Bon, bainan guk behar ginuke lehen-bai-lehen muga trebesatu...

KATALIN.—Ene alaba Madalen hunek irakutsiko dautzue bidea.

APEZA.—Ba, Madalen, eremazkitzu, erreka segituz, gaineko leporaino... Hor, gutitan dira ibiltzen mugazainak.

BATITA.—Bon, beraz milesker, jende onak. Ondoko egunetan, gurutzatuko ahal gira oraikoan baino lasaikiago.

APEZA.—Bai, bestaldi bat artio... Jainkoak lagun zaitzatela. (*Hiruak ateratzen dira*).

KATALIN (*gorderik daudeneri*).—Agertzen ahal zaizte. *Bandera berritz kentzen du eta, haren orde, Ama Birjinaren itxura ezartzen... Gordeak agertzen dira*.

APEZA (*Beñati*).—Entzun ditutzu, dudarik gabe, horien solasak!

BEÑAT.—Ba, entzun ditut. (*Errabian*) Urdeak! Gorri ustelak! Nik ez dezaket konpreni, jaun erretora, nola girstino bat eta gainerat apez batzu, izan ditazken gorri horien alde. Ez ote dute ba begirik, ikusteko horiek nor diren eta gure fedea zer bilaka laiteken horiek nausitzerat utziz geroz!

APEZA.—Ez uste izan, Beñat, erregea baitezpadako dela, fedea salbatzeko. Orai artino erregearen menean bizi ginen... Orai lan tzarretan ari diren Errepublikano horiek, erregearen pean handituak dira... Erregea izana gatik, eta berdin, haren faltaz, fedea gal ditake.

BEÑAT (*doala geroago eta saminago*).—Beraz jaun erretora, zer gितुतzu? Errepublikano tzar horien maila berean gu ere ezartzen?

APEZA.—*Liberté, Egalité, Fraternité* —ideia horiek ebanjelioan kausitzen direnak dira... Pena da Errepublikanoek baitituzte, burtxoroki ibiltzen. Horien ideiak aberatsak dira... Ideia horien gobernuak daukate okerra...

BEÑAT.—Bainan, ez ote da artzainaren eginbidea, bere artaldearen otsoetarik zaintzea?

APEZA.—Enetzat ez da otsorik, bainan bakarrik ardiak... Ardi batzu baditut ni ganik hurbil daudenak... Bainan baditut ere beste ardi batzu, artaldetik urrunduak, eta hek ere, berdin maite ditut.

BEÑAT.—Bainan, jauna, ez duzu ikusten, hola jokatzuz, gezurra eta egia, berdin ditutzula zerbitzatzen?

APEZA.—Egiaren jabe direnetan, ez da itzal gabekorik... Eta, gezurrean dabilzanetan, asko pondutan, egia bota dezakete...

BEÑAT.—Mintza zaite garbiki. Beraz, zure arabera, berdin da norbait izan dadien errerepublikano edo erregetiar!

APEZA.—Nik diotena da: Erlijioneak, nehoi ez diola manatzten izaita erregetiar edo errerepublikano... Bakotxak hauta beza gustukoa duen alderdia, bainan erran gabe: fedea hola hautatzea manatzten diola.

BEÑAT.—Hola balinbada gure ibil-bidea, zertako heldu zira gurekin bakarrik? Zertako ez zira joaiten errerepublikanoekin ere?... Zure solasak ederrak dira, bainan nik, horien obratzen nahi zintuzket ikusi.

APEZA.—Bai, etorriko da oraino beharbada eguna, Errepublikan agertuko baita Erregea baino fededunago... Orduan, giristinoek oihu egingen diote «Fuera» Erregeari, eta «Agur» Errepublikari (*zakur saingak entzuten dira*).

BEÑAT.—Sans-culottak heldu!... Gorde laster!... (*Katalinek berritz, lehen bezala, bandera ezartzen du... Sartzen dira Dragon eta Bortolo*).

DRAGON (*denetara so egiten du eta soldadoen moldean salutatzen du bandera*).—Hola ni maite bandera... Bandera Republika... Ona bandera... Bandera-erregea, fuera bandera!... (*Katalin-i*) Zu, Republikanoa?

KATALIN.—Bai, jauna... Errepublika arras ona dela diote.

DRAGON.—Zu gizona nun da?

KATALIN.—Gizona hila dut, jauna!

DRAGON.—Zu familia nun da?

KATALIN.—Alaba zaharrena joana dut komisionez... Huna hemen beste ene etxeakoak: bi haur gaztenak, ama xaharra eta mutila.

DRAGON (*so dago deneri*).—Bon, bon... Mutila, zonbat urte?... Errak, hi, zonbat urte?

KATALIN.—Barka zozu, jauna, ez badu erreputarik emaiten... Arrunt elkorra da eta, gainerat, zangotarik errezelatua... Zaude, mugiaraziko dut nik (*mutilari manatuz*) Xuti zaitte hortik eta zoazi behieri azpi egiterat!

APEZA.—Bon, bon... (*xutitzen da eta mainguka ateratzen*).

DRAGON (*mutilari mintzo beharrirat*).—Republikan ez mutila gehiago eta ez nausia. Republika dena berdin...

APEZA.—Milesker, milesker! (*ateratzen da*).

DRAGON.—Hemen apeza ez ikusi?... Apeza hemen gorde he?

KATALIN.—Ez dugu hemen zuk baino apez gehiago ikusi, jauna... Hemen, familia pobre bat gira, ahal bezala bizi.

DRAGON.—Republika ez pobre, ez aberats, Republika dena berdin. (*Madalen sartzen da*).

KATALIN.—Huna ene alaba zaharrena, Madalen. Komisionea eginik, heldu da.

DRAGON.—Neskatxa pollita, Madalen... Ni neskatxa pollita maite (*kokotsa azpitik kilikatzen bezala du*) ni bala

egin... Zu bala etorri... Zu enekin dantza (*Madalenek ez du iduri batere kontent dela. Dragon, berritz, bortizki mintzo*). Bon, ni joan. Ni, gizona hemen uzten, citoyen Bortolo... Bortolo mia, mia etxea... Kurri, kurri dena barne guzia... Apeza ez hemen, denak trankil utzi... Apeza hemen gordea, dena fuzilatu, etxea erre, apeza lepoa pikatu... Ni berritz etorriko... Citoyen Bortolo, egin lana... Mia, mia dena! (*bandera salutatzen du, elgar salutatzen dute Bartolorekin, ateratzen da*).

BORTOLO (*so egiten du eskuin eta ezker*).—Oixtiko zuen mutil hura, nahi nuke berritz ikusi!

KATALIN.—Ez da urrun... Madalen, zoazi eta errozu mutilari etor dadien (*eskuz, keinu egiten dio: ezetz*).

BORTOLO.—Eta gero, behar ditut etxe huntako barne guziak ikusi.

KATALIN.—Bai, bai, ikusten ahal ditutzu denak, ez duzu nehon urrezko luisik harrapatuko.

BORTOLO (*ate bat nahi luke ideki... Ez dezake*).—Ate hau nola idekitzen da?

KATALIN.—Ate hori ez da idekitzen denetarik... Egundainotik itzatua dago.

MADALEN (*sartuz*).—Mutila ez dut nehon atzemaiten... Ez dakit norat joana den.

BORTOLO (*suminduki*).—Zer zirezte? Nitaz trufatu nahiak? Zer üste duzue? Ez dudala nik zuen mutila ezagutu? Apeza da hori! Eta, ate hunek, gakoa ibili berria du! Gezurtiak, zuek! Ez baduzue onez onean ari nahi enekin, mintzatuko zirezte hunekin (*errebolbera eskutan hartzen du... oro ikaratuak dagotzi*) Berehala, zuen mutila nahi dut ikusi, edo, zuetarik bat erretzen dut! (*Bet-betan, ate ezin idekia, tanpean idekitzen da. Beñat eta beste bi gizon agertzen dira... Borroka labor baten buruan, Bortolori errebolbera kentzen diote. Bi besoak altxatzen dituela, Bortolo xutik dago, murruren kontra*).

BEÑAT (*orroaz*).—Nork dik hemen bestea garbituko... Hik gu ala guk hi? (*lagun bati mintzo*) Habil selaururat eta ekar handik soka bat... (*Bortolori*) Urde ustel kriminel ziki-

nak! Zer ustez duzue? Hil, ebatsi eta basakeria guziak egin ondoan, ordainik gabe, kito ateratzea? Ikusiko diaguk ean hoin fier izanen haizen, sokaren muturrean dilingo!

BORTOLO (*daldaretan dago... Noizean behinka, ahapetik dio*).—Barka, barka!

BEÑAT.—Herresta zikina hi! Bi sosen galona bildu duk mandil batzuen eskutik... Ez baihuen sekulan bilduko hiaurek merezimenduez... Eta orai, hemen daukak zango-pean nehori egundaino kalterik egin ez duen jende gaxoa.

BORTOLO.—Barka, barka!

MADALEN.—Huna jaun erretora!

BORTOLO.—Barka, jaun erretora, barka! Bestek manatuz ari naiz!

APEZA (*eztiki eta fermuki*).—Soldado krima egile guzien leloa duk hori: «Bestek manatua egin dut» Soldado oho-reak ez dik holakorik galdatzen. Bere kontzientzia saltzen duen gizonak ez dik gizon izena merezi.

BEÑAT.—Nahi badu kofesatu, mugi dadiela. Guk soka prest dugu.

APEZA (*kartsuki*).—Ez, Beñat, ez zazula holakorik egin!

BEÑAT (*haserreki*).—Zer!... Gu deneri bizia kentzerat etorri den ustel hunek, ez ahal du merezi berak bizia galdezan!

APEZA.—Ez dut erraiten ez lukela merezi... Bainan hobe laitekela konberti dadien, hil dadien baino.

BEÑAT.—Hunen konbertitzea duzu esperantza? Egun ba, eginen du konbertituarena, bainan bihar berriz gu saltzeko... Ba ahal dakizu arbola usteletik ez daitekela etor fruita onik!

APEZA.—Barka zozuete, Beñat, uste dut bestela jokatu dela hemendik aintzina, gertakari hunen ondotik. Eta, zuek ere, zuen bizian hobeki gozatuko duzue barkatuaren zoria, ezenetz mendekatuaren iluna.

BORTOLO.—Hitz emaiten dautzuet ene laguntza, ahal dudan guziz.

BEÑAT.—Prest hiza Errepublikano tzar horiek utzi-eta, gurekin, Erregetiar soldadoetan sartzeko?

APEZA (*kartsuki, bihotz barne-barnetik*).—So egizue, adixkideak, ene adixkide maiteak! Denak hemen Euskaldunak gira, odol bereko, familia bereko, mintzaira bereko... Zer munta du batzu izan gaitezen erregetiar eta beste batzu erreplikano? Elgarren artean ditugun lokarriak ez ote dira miletan aberatsago, huts arteak baino? Ez zirezte ohartzen, zuen errege eta errepublika ez direla gureak?... Gure artean diren nahaskeriak, ez direla hemen sortuak, bainan urruneko giderdenez piztuak eta hunarat hedatuak? Ez ote duzue ikusten, gure artean ixuri odola ez dela guri baliatzen bainan nunbaitik gu uiatzen ari direneri? Adixkideak, ez gaiten izan itsu! Oren latz hautan, kanpotikako nahaskeriak utz ditza-gun kanpoan eta kanpotiarrentzat. Eta gure artean, Euskaldun guziek elgarri esku eman dezagun (*zakur sain-gak entzuten dira*).

KATALIN.—Mugi, mugi! ... Dragon heldu da... (*bakotxa badoa, hitzartu bezala, bere lekurat... Beñatek errebolbera pausatzen du mahainaren gainean... Bortolok, errebolbera ezartzen du bere sistroan, jartzen da, oraino izerdi ikeretan. Madalenek, oihal bat emaiten dio izerdiaren xukatzeko eta, baso bat aintzinean pausatutik, edaterat zerbitzatzen dio... Zerbitzatzen ari delarik, sartzten da Dragon*).

DRAGON (*harritua, irri aire batekin*).—Ha, citoyen Bortolo edaten... Neskatxa pollita zerbitzatzen... Marka on!... Hemen maite Errepublika. Ez fitsik atzeman, citoyen Bortolo?

BORTOLO.—Ez... Fitsik...

DRAGON.—Ni segur apeza ez hemen... Apeza ez nahi hola neskatxa eta mutila... Apeza nahi urrun neskatxa, urrun mutila... Etorri enekin, citoyen Bortolo... Gu etxe guziak ibili behar... Guzia mia mia! (*bandera salutatzen du*) Biba la Republika, citoyens!

Oihala

Hirugarren gertaldia

Taula-gaina: Muga-harri bat mendian. Haren saihetsean, harroka bat, ote batzu eta hola... Mugaz bestaldean, noizean behinka, muga-zain espainol bat agertzen da... Mugaz hunaindian, gordea dago Beñat... Norbaiti keinu egiten dio etor dadien, muga libro dela. Apeza agertzen da.

BEÑAT.—Muga libro da, baina ez luzerentzat.

APEZA.—Nun dira sans-culottak?

BEÑAT.—Ba baziren hemen orai artio. Oixtitan jautsiak dira, baina beste biga heldu dira azpitik gora, joanen ordaintzerat!

APEZA.—Tokia ezagutzen dutenatarik ote dira?

BEÑAT.—Bai baina, ez dut uste gaxto errabiatuetarik direla. Segur sartuko baitira Guxuxaren ostatuan, Gaxuxari errana diot pixka bat abusa ditzan, hunarat etorri aintzin.

APEZA.—Ta, norbaitek biltzekotz, Gaxuxak ditu bilduko!

BEÑAT.—Bai, eta gainerat, bilduko duten mozkorra, bereri ongi pagaraziko... Bera-ko elizan bazena jende anitz goiz huntan?

APEZA.—Anitz... Ez gira kofesatzetik gelditu. Eta meza bat izan dugu xoragarria, anitz komunioneekin.

BEÑAT.—Hobe, hobe! ... Eta, mugaz hunainditik, bazena multxo bat?

APEZA.—Ba, Azkaindar eta Urruñar multxo pollita... Saratarrak, ez hainbeste, baina halere, berrogei bat.

BEÑAT.—Orai ikusi behar ean nola berritz itzuliko diren hunarat.

APEZA.—Bakotxak gure eskualdetik hartu ditugu gure joka moldeak. Urruñarrak Ibardinetik, Azkaindarrak Inzolatik, gu berritz Saratarrak hemendik.

BEÑAT.—Agian denak ongi itzuliko dira.

APEZA.—Bon, ni egonen naiz hemen muga zain... Zuk aski duzu behereko lepoan emaita... Nik muga pasaraziko diotet eta igorriko ditut zure ganat. Zuk aski ditutzu kurriaraztea handik aintzina.

BEÑAT.—Ongi da... Xo!... Solasak behere hortarik... Heldu dira sans-culottak. Gorde gaiten... Banoa ene lekurat.

APEZA.—Bai... Sarri artino... Eta, gure Jainkoak lagun gaitzala! (*Beñat ateratzen da. Apeza gordetzen. Solasak entzuten dira gero eta hurbilago. Agertzen dira Pipo eta Tomas. Biak dira omore-onduak*).

PIPO.—Dragon hori zirtzil bat duk... Zirtzil bat ederra... Eta hi eta ni, bi asto: gure burua emaiten baitugu horren zerbitzuko... Aitor-ezak egia... Egia hola duk.

TOMAS.—Bai, zirtzila duk, nahi dukan bezenbat, bainan egia ere erraiten ditik: mundu huntan, apezak eta erregeak nausi direno, gu bezalako jendea beti miserian egonen duk.

PIPO.—Bon, erregea hil diaguk. Orai, apezik ere ez duk gehiago: denak ihesi joanak edo hilak baitira. Bainan, bizitzekotz, norbaitek lana egin beharko dik... Hik edo nik, edo beste norbaitek... Beti jendeak lanean berdin ari beharko dik!

TOMAS.—Bai, bainan baduk liferentzia. Lehenago guk ginikan pekatzen eta bestek ginezteian manatzen. Orai, orga kargatu diaguk bestela. Besteak dituk azpian eta gu gainean.

PIPO.—Ba bainan, uste duka komedia hunek iraunen duela? Etxe guzitarat sartzen gaituk, gureak balire bezala. Pa-per txar batzuen truk, nahi dugun guzia hartzen diaguk: Huni selauruko bihia, hari sotoko arnoa, berdin behi edo ardi bat. Errepublikak pagatuko dituela erran-eta, kito uzten ditiaguk... Berritz ere, uste duka, komedia hunek iraunen duela?

TOMAS.—Ez zakiat iraunen duen... Anartean, balia gaiten... Biharkoa ez duk gurea. Goazen egungoari. (*Espainol muga-zaina irakutsiz*). To, hor diaguk beste mutur beltza! (*oihuz*) Oie karabinero! Biba la Republika... Fuera el rey de España y toda la kokoteria! (*Karabineroa kexuda*).

PIPO.—Bon, jar gaiten. Ekare-ebak zahako hori! Patar tzar hunek, zintzurra idortu daitak.

TOMAS.—Behar diaguk mutur beltz hori gontzatarik atera. (*oihuz*). Oie kokotero! kamisa zikina, buen probetxo! (*edaten du... Karabineroa kexu, eskarnioka ari da*).

PIPO.—Mutikoa, bakea emok. Odol berokoak dituk arraza hortakoak. Horiek, kolpe txarra laster ditek gero!

TOMAS.—Ez hadila ni gatik kexa... Atxikiko ditiaguk bai! (*oihuz*) Oie kokotero, pistolero del Rey de España! Biba la Republika! (*gero eta kexuago, karabineroak errebolbera eskuan hartzen du*).

PIPO.—Mutikoa, bakea emok hire astokeriekin... Neurri bat baduk denetan! Horrek berdin berdina tiro bat emanen dauk... Ni, urruntzen nauk hi ganik.

TOMAS.—Hoin beldurtia hiza?... Muga hor duk gero eta horrek badik bere errespetua. (*oihuz*) Oie, mierdero del Rey de España, por la grazia de Dios. Biba la... (*karabineroak tiratzen diozka bi tiro... Tomas, hunkitua, lotzen da bere tripari... Karabineroa gordetzen da*) Ai, ai!... Urde tripa ustela!

PIPO (*artatzen duela*).—Errana naian, horri bakea emaiteko... Nun harrapatu hau?

TOMAS.—Ai, ai!... Hemen tripan... Eneak egin dik... Emok tiro bat!... Tiro bat emok ustel zikin horri!

PIPO.—Tiro bat bai... Orai, joana duk ihesi...

TOMAS.—Ai, ai!... Ni akabo nuk... Akabo nuk! Urde ustela!

PIPO.—Mutikoa, egin-ebak bederen kontrizionezko akta bat... Dragon eta Bortolo hor baitira goraxago, hetarat ni-oak!...

TOMAS.—Habil, habil!... Laguntza!... Laguntza!... (*bera gelditzen da, intzirinka... Haren boza doa ahulduz*) Ai, ai! Barka!... Barka Jauna! Urde ustela! Barka!

APEZA (*bere gordeteiatik*).—Ha, zer egin behar dut nik? Ager-tu ala ez agertu? Horren ganat hurbildu edo ez? Jainko ona, lagun nezazu! (*hurbiltzen zaio*).

- 6
- TOMAS (*azken hatsetan*).—Ai, ai! ... Barka jauna!
- APEZA.—Adixkidea, apez bat duzu zure aldean... Gure Jainkoa ona da. Eskain-ozkitzu zure sofrikarioak... Bekatuen barkamendua emaiten dautzut (*Atsoluzioea ematen ari delarik, boz batzu entzuten dira Lehenbailehen badoa berritz gordetzerat. Tomas emeki hiltzen da... Agertzen dira Pipò, Bortolo eta Dragon*).
- DRAGON (*gorputza hunkituz*).—Hau hila! Hila gizona! (*Pipòri oldartuz*) Zertako hau hila?
- PIPO.—Erran dautzut, jauna!
- DRAGON.—Ni ez jauna, ni citoyen Dragon!
- PIPO.—Erran dautzut, citoyen Dragon, espainol karabinero batek hil duela.
- DRAGON.—Zertako hik ez hil Espainola?... Harek pan! eta hik pan! Hila nun Espainola?
- PIPO.—Ez dut astirik izan... Ihesi joan da.
- DRAGON.—Hi, soldado txarra... Hi preso... Hi, Conseil de guerre! Bestiak laguna hil. Hik ez hil bestia... Hi, lepoa pika merezi. (*Orduan agertzen da, Madalen, Espainiatik heldu, zare bat besoan*). Citoyenne, halte-là! (*orroaz beti mintzo*) Citoyen Bortolo, mia neskatxa... Citoyenne, hi heldu nundik?
- MADALEN.—Bera-tik, jauna!
- DRAGON.—Bera?... Bera, Espainian... Nork eman permisa, he?...
- MADALEN (*ixilik dago*).
- DRAGON.—Citoyenne, hi ixpiuna! Hi salatu Frantsesa... Horra espainol soldadoa hil Frantsesa... Hi falta, Frantse-sa hila!
- MADALEN.—Ez dut nik nehor salatu! ... Ez naiz ni ixpiuna! ...
- DRAGON.—Hi zertako Espainian?... Ale, erran! ... Erran zertako! ...
- MADALEN.—Kofesatzerat joana nintzan.

DRAGON.—Ha ba! kofesa! ... Hik apeza dena erran kofesan! ... Apeza soldadoa hil! Republika ez libro kofesa... Fini Jainkoa, fini kofesa! ... Ez apeza kofesa... Enekin kofesa... Ni Republika gizona... Eni behar erran dena. Orai hi, citoyenne, preso... Hi, lepoa pika.

MADALEN.—Ez dut nik nehoi kalterik egin!

DRAGON.—Citoyen Bortolo, hik eta nik neskatxa ereman preso... Citoyen Pipo, hik gorputza ekarri.

PIPO.—Nola nahi duzu, jauna, gorputz hau garraia dezadan?

DRAGON.—Ni ez jauna, he! ... Ni citoyen Dragon, ni zaldia igorri... Hik zaldia kargatu... Hik gorputza ekarri!

PIPO.—Ongi da, citoyen Dragon.

DRAGON.—Ale, citoyenne, kurri aintzina... Hik guardia arma gibeletik... Ale, kurri (*hiruak ateratzen dira... Bortolok, arma eskuetan, zaintzen du Madalen*).

PIPO (*bakarrik*).—Ni preso! ... Conseil de guerre! ... Ni, horien arterat berritz sartu?... Ez nuk hortako aski xoroa! Leporaino badiat saltsa huntarik! ... Beran izanen ahal da bizitzeko ene doia leku! ... (*Pipok «aitaren» labur bat egiten dio lagunari. Karabineroa berritz agertu da. Pipok, bere arma lurrerat aurtikitzen du eta, besoak altxaturik, badoa karabineroari errenditzerat*).

Oihala

Laugarren gertaldia

Taula-gaina: Presondegi bat... Madalen preso da burdinazko kortxila baten barnean. Kanpotik, zaintzale du: Bortolo.

(Entzuten dira ate kirrinka eta gako soinu batzu).

BOZ BAT (*ateko aldetik*).—Emazte bat sartzen... Bost minuten baimena!

BORTOLO (*errepikatuz*).—Emazte bat sartzen! Bost minuten baimena!

KATALIN (*agertzen da, doluz bezti, penaz lehertua*).

MADALEN.—Ho ama! Zu hemen! Eta ni ezin hurbil zu gant! Estekatua naukate; Nola utzi zauzte etortzerat?

KATALIN.—O Madalen! (*nigarrez ari da*) ikasi dut kondemendu izigarria, eta izan naiz juven atzemaiten.

MADALEN.—Ho, ama, ez ahal zira apalkerietarat jautsi, jaun horien aintzinean?

KATALIN.—Ez haurra. Ez naiz jaun horietarat hurbildu ene burua herrestatzeko, bainan zerbait egin nezakedan jakitea gatik, zure bizia salbatzeko.

MADALEN.—Frogatu ahal duzu, nik bezala, den arrozoin zuzenenak debalde direla jaun horiekin. Ene bizia nahi baitute eta ez zuzenbidea.

KATALIN.—Diotenaz, kofesatzerat joana zinela Bera-rat, diotute aitortu.

MADALEN.—Bai, ama, egia erran diotet.

KATALIN.—Legez erlijioea ez omen da haizu... Eta kofesatzerat joaiteak hiltzea merezi omen du.

MADALEN.—Hala erran dautet eni ere, eta ihardetsi diotet ez dela hori Errepublikak hitzemaiten duen libertatearen errespetatzea.

KATALIN.—Bainan diote hiltzetik libra zintazkela, oraino ere, zure aitormenean tematzeko orde, beste zerbait solas ateratzen baziniote.

MADALEN.—Zer nahi duzu nik besterik erraitea?

KATALIN.—Erraiten baziniote, haurra, Bera-n zinela familia-
rentzat bizi-gailuketarat joana edo holako!

MADALEN.—Ez ahal zinuke nahi, ama, ni mintzatzea bi gise-
tarat! Holako kezkan bizi girelarik, kofesatu eta bere-
hala, gezur bat erraitea! Zer pentsa lezakete jaun horiek
gure fedez? Hola egin baneza, arrazoi bat gehiago ez
ote lezakete ukan gure fedea mesprezatzeko?

KATALIN.—Ez dakit, haurra! Ni, zu salbatu nahiz ari naiz.

MADALEN.—Bekatuan eror-araziz nahi nuzke salbatu? Ez ote
daukuzu zuhaurek erakatsi ez dela sekulan gezurrik erran
behar?

KATALIN.—Konpreni-azu, haurra! ... Ni zure ama naiz... Kon-
preni-azu zer den ama batentzat, maite duen haurra,
hola joaiten ikustea!

MADALEN.—Ama (*nigarrez*), nik uste, mundu huntan, azken
aldikotz dugun elgar ikusten... Betidanik ezagutu zaitut
fermua, jainkotiarra... Zutaz oroitzuz, dut izan aski ber-
tute, beti egia den bezala aitortzeko, jaun horien aintzi-
nean... Ene biziko azken orenetan, ez zazula histu, ene
kontzientzian zutaz dudan oroitzapen paregabea.

KATALIN.—Ez dakit ba, haurra... Jada zure aita galdua dut...
Orduan eta beste anitz aldiz, Jainkoari erran diot «Egin
bedi zure nahia». Bainan, hau, soberakina da, sobera-
kina (*nigarrez*).

MADALEN.—Barnea daukat bakean. Etxeko guzieri errozute
maite ditudala. Ene bizia eskainiko dut, ama, heientzat
eta zuretzat... Jaun erretorarentzat ere bai.

KATALIN.—Jaun erretora hor dago presondegiko atean... Sar-
tzea galdegin du, etxeko mutila dela erranez zu ikuste-
ko. Bainan ez dute utzi.

MADALEN.—Errozu, ene partez, bizia eskaintzen dudala, ba-
kea eta fedea azkar ditezten hemen gaindi... Milesker
ere, egin dautan ongiarentzat... Norbait penetan bada
ni gatik, barkamendu galdatzen diot... Nik ez dut neho-
ri deus barkatzekorik.

BOZ BAT (*ate-zainarena*).—Bost minuta joanak dira... Emaztea kanporat!

BORTOLO (*errepikatur*).—Bost minuta joanak dira... Emaztea kanporat! (*Ama alabek, elgarri musu bat igortzen diote... Amak musu emaiten dio kortxilaren burdinari... Biak nigarrez, berexten dira... Apur bat ixilik, Bortolo mintzatzen da, hunkitua, ilunki*) Madalen, zer pentsatzen duzu nitaz?

MADALEN.—Ez da eni zu jujatzea... Hori uzten dut zure kontzientzia eta Jainkoaren gain.

BORTOLO.—Badakit arras begi gaxtoz ikusten duzula soinean dudan arropa... Bainan sinets nezazu, bihotza urratua daukat hemen gertatzen direnak ikusiz.

MADALEN.—Jainkoa zaitzu barnetik mintzo.

BORTOLO.—Nik, Errepublikaren alderdia hautatu dut, nahi bainuen zuzentasun eta berdintasun gehiago mundu hontan izan zadien...

MADALEN.—Zuzentasuna ez da egiten gizon zuzenekin baidzik... Zu hala zira. Baina, zure lagunak hala ote dira?

BORTOLO.—Lehen, gauzak makur ziren... Orain ez doazi batere zuzenago... Ez dakit gehiago zertan ezar ene esperantza.

MADALEN.—Amets ederrenek deus ez dute balio, heien zerbitzari diren gizonak badira gaxtoak... Fedez eta kontzientzaz zerbitzatu ametsek dute bakarrik mundua hobetzen.

BORTOLO.—Barkamendu galdatzen dautzut.

MADALEN.—Ez nauzu ni deusetan ofentsatu. (*lehen bezala, ate arrabots batzu entzuten dira*).

BOZ BAT.—Jaun jujea!... Utz sartzerat.

BORTOLO.—Jaun jujea! Utz sartzerat!

JUJEA (*sartzen da, sans-culotte bat eta sekretario bat dituela laguntzale. Mintzo da harroki sentimendukeriarik gabe, papera irakurtuz*) Citoyenne Madeleine Larralde, berriz eta azken aldikotz, zorbait galde zuri! Egia da ala ez,

ixpiungoan ari zinela erregearen alde, eta, zuk salatutik, gure soldado bat hil dutela mugan?

MADALEN.—Ez da egia.

JUJEA.—Egia da ala ez, denek diotena: Gizon gazte batekin bazinuela atxikimendua eta bazinuela usaia, haren ikus-terat joaiteko ixilka, mugaz bestalderat? Ohartarazten dautzut Errepublikak haizu uzten zaituela edozoin gizonekin ibiltzerat, baina ez muga trebesatzerat baimenik gabe.

MADALEN.—Ez dut nik, gizonekin, atxikimendurik!

JUJEA.—Egia da ala ez, familian miseria zintutela, eta, amak igorritik, ibiltzen zinela kontrabandan, zure etxekoen haztea gatik!

MADALEN.—Ez da egia... Egia bakarra da, Bera-rat joan naitela kofesatzerat goizarekin. Kofesatu eta meza entzun dutala. Mezan komuniatu eta gero, komisionek harturik, etxerat itzultzen nintzala.

JUJEA.—Ez zinakiena Errepublikak ez duela nahi gehiago izan dadien izpiritu gibelatuko jenderik eta hortakotz debekatu dituela gain gainetik erlijioa eta beste sineskeria xoro guziak?

MADALEN.—Jainkoa baitan sinestea ez da xorokeria... Beti izan da eta bada sineste hori... Ez du hori Errepublikak hilen. Ez dakit Errepublikak iraunen duen, baina segur naiz Jainkoaren alderako sinesteak iraunen duela.

JUJEA (*bizi-bizia*).—Ez aipa eni Jainkorik! Ez duzu ikusten erlijioa azken hatsetan dela eta zure bizia galtzerat zoazila ezdeuskeria batentzat!

MADALEN.—Errex da erraitea Jainkorik ez dela. Baina erra-
na eta izana biga dira. Nik, ene fedea eta ene esperantza, Jainkoaren baitan dauzkat.

JUJEA (*gero eta biziago*).—Ez duzu ikusten norat ari ziren hola tematuz? Soldadoak hor dira bilduak zure fuzilatze-ko. Ez ahal duzu zure gorputza, balez zilatzerat utzi-ko, ikusten ez duzun Jainko bati plazer egiteko mentu-
rarekin!

5
MADALEN.—Ez-deuskeria balinbada ene sinestea, zertako nauzu kondentzen. Ongi zautzu norbaiti bizia kentzea ez-deuskeria batentzat? Nik Jesus dut beti maitatu eta zerbitzatu... Hartan dut ene konfiantzia osoa... Ez dut haren ganik baztertu nahi.

JUJEA.—Bainan, haurra, mintzo naiz ene haurra bazine bezala, gazte zira oraino... Jesusekin dautzute muntatu burua... Nik ere, zure adinean, sinestea banuen Jesus baitan. Bainan geroztik anitz ikusi dut eta ikasi... Orai Jesusik gabe bizi naiz... Beste asko ere bai, ni bezala... Uste duzu hortakotz malurus nizala? So egin eni... Nor da malurusago? Zu ala Ni?

MADALEN.—Gorputza, jauna, estekatua dut, bainan arima libro daukat... Zuk aldiz, zure arima, bekatuaren esklabo daukazu... Oroit zaite zure arimaz!

JUJEA.—Ez badituzu ele horiek bestelakutzen, apur baten buruan hemen izanen dituzu zure bilariak. Bizirik entzunen dituzu zure hil zeinuak. Murru hotz bati bizkarrrez fuzilatuko zaituzte... Zure gorputza, saski tzar batean sarturik, hil-herri zoko batetarat aurtikiko dute... Hortaratzeaz ez zira ikaratzen?

MADALEN.—Zu, bai, jauna, ikaratzen zira, diozunaz, hementxo bizia galduz geroz, oro galduak baitauzkatzu... Nik aldiz badakit, balek zilatuko nautelarik, ene baitako bizia ez dela suntsituko, bainan kanbiatuko bakarrik. Bihar, jauna, bizirik izanen naiz, ez egun bezala, bainan bestela eta, esperantza dut, egun baino hobeki.

JUJEA.—Ikusten dut zure tema ezin sendatua dela... Ez ditut beraz solas debaldeak luzatuko. Azken aldikotz galdatzen dautzut: Dolu duzu eta barkamendu galdatzen duzu Bera-n kofesatzen izanik?

MADALEN.—Jainkoari eskerrak bihurtzen diozkat holako grazia ukanik.

JUJEA.—Hitzemaiten duzu, hemendik aintzina, Errepublikari jarraikiko zirela eta bere gisa utziko ditutzula Errepublikak debekatzen dituen sineskeri xoro guziak?

MADALEN.—Jainkoari galdatzen dut ene fedeari beti leial egoiteko laguntza .

JUJEA.—Hanbat gaxto zuretzat... Beraz, citoyenne Larralde, ikusiz Errepublikaren legea haundizki kolpatu duzula, ez duzula hortaz demendreneko urrikirik ez eta bide makurretik urruntzeko xederik, Errepublikako legeen arabera eta Errepublikaren izenean, hiltzerat kondentua zira... Egun berean izanen zira fuzilatua eta zure izena betikotz kendua izan bedi Errepublikako paper eta ageri guzietarik.

MADALEN.—Jainkoari ene bizia, jauna, eta ene odolak lagun zaitzala zu ere, egun batez, girstinoki hiltzen.

JUJEA.—Balinbaduzu azken nahikunderik agertzeko, mintza zaite lehenbailen.

MADALEN.—Ba, jauna, banuke nahikunde bat!

JUJEA.—Ha! Zoin ote?

MADALEN.—Amak erran daut, oixtian, gure etxeko mutila pre-sondegiko atean dagola. Ez dute utzi sartzerat amarekin... Mutil hori, enetzat aita bat bezala da. Ene nahikunde laiteke, hil aintzin, horren ikustea.

JUJEA.—Ez duzu besterik galdatzeko?

MADALEN.—Ez jauna!

JUJEA.—Berehala sar-araziko dut zuen mutila... (*hiruak ateratzen dira*).

BORTOLO (*oihuz ate-zainari*).—Idek!... Jujea bere bi lagunekin!

BOZ BAT (*atezainarena - Errepikatzen du*).—Idek!... Jujea bere bi lagunekin!

(*Madalen belaunikatzen da eta nigarrez hipaka hasten. Hola dago bakarrik apur bat. Bortolok biotza beratz daukala seinale du... Ate-zainaren boza berritz entzuten da.*)

Utz sartzerat gizon bat!... Bost minutentzat!

BORTOLO (*errepikatuz*).—Utz sartzerat gizon bat! Bost minutentzat!

APEZA (*agertuz*).—Madalen!

MADALEN.—Jaun erretora!... Ho, Jainkoa zoin ona den, emaiten baitaut, oren huntan, zu hemen aurkitzeko grazia!

APEZA.—Nigarrez ari zinena?

MADALEN.—Ez uste izan, jaun erretora, barnea eriz ari nintzala nigarrez... Jujearekin ari izan gira arrazoinka, bakoitza gure alde eta horrek dauzkit pixka bat zainak bultatu... Bainan, arima bakean daukat eta kasik bozkarriotan.

APEZA.—Madalen, azken atsoluzione bat emaiten dautzut... Hemen ez baigira buruz-buru egoiten ahal, ez duzu bekatuena erraite beharrik Aski duzu urrikia ukaitea zu baitan...

(Madalen belauniko. Apezak emaiten dio atsoluzione labur bat.)

MADALEN.—Jaun erretora, behin ere ez ditut nehon holako memento kartsuak iragan, nola gure ezkaratzean, otoitz egiten zure inguruan... Behin, zurekin erran ginituen hiltzerat doazinentzat otoitz hunkigarri batzu... Hek berak nai nuzke orai errepikatu.

APEZA.—Bai, haurra, hemen dauzkat liburuan: hiltzerat doazinen litaniak ziren... *(litaniak gisan erraiten ditu).*

Jauna libra nezazu azken oreneko tentamendu gaxto-
etarik!

MADALEN.—Halabiz!

APEZA.—Jauna, zu baitan dut konfientziarik osoena!

MADALEN.—Halabiz!

APEZA.—Jauna, zure gomendio ezartzen dut ene arima!

MADALEN.—Halabiz!

APEZA.—Jesus Jauna, har nezazu zurekin!

MADALEN.—Halabiz!

APEZA.—Ama zerukoa, lagun nezazu heriotze saindu baten egiten!

MADALEN.—Halabiz!

APEZA.—San Josep, heriotze onaren patroina, zaude enekin oren latz huntan!

MADALEN.—Halabiz!

APEZA.—Santa Madalena, ene bataioko patroin saildua, la-
gun nezazu!

MADALEN.—Halabiz!

APEZA.—Jesus, Maria, Josepe, har nezazue zuekin, familia sain-
duko bakean!

MADALEN.—Halabiz!

BOZ BAT (*ate-zainarena*).—Bost minuta! ... Gizonak heldu kon-
denatuaren hartzerat!

BORTOLO (*ahulki errepikatuz*).—Bost minuta! Gizonak heldu
kondenatuaren hartzerat! (*agertzen dira jujea eta bi
sans-culotte. Hurbiltzen dira Madalenen ganat*).

MADALEN (*beti belauniko*).—Apur bat otoi jaunak! Utz ne-
zazue «Maria saildua» erraiterat!

(*Apezak eta Madalenek erraiten dute emeki «Maria Sain-
dua»... Madalenek, bakarrik, eta emeki doblatzen ditu
«orai eta nere heriotzeko orenean» hitzak... Halabiz
erran eta, Madalen xutitzen da) Jaunak, zuen gomendio!
(*Ixil eta laster, soldadoek joaiten dute Madalen... Or-
duan hasten dira hil zeinuak... Bortolo dago gogoetatua,
zutik, murruren kontra. Apeza liburutik ari da gora gora
otoitzean.*)*

APEZA (PS 26)

Jainkoa da ene argi eta salbamendua,
Nortaz nitake beldur?
Jainkoa da ene biziaren geriza,
Nork nau ikaratuko?

— Heldu diren jende gaxtoak
Ene gorputzaren sarraskitzerat,
Hek berak dira ikusten,
Iziturik erortzen.

— Gerlariak datorzila ene kontra.
Bihotza daukat beldur gabe.
Gerla bera pitz dezatela ene kontra.
Ez dut konfiantzia galtzen.

- Jainko onak ematen baitu geriza
Biziko egun latzetan.
Emaiten baitu ihes lekua,
Harroka bezain azkarra.
- Jauna, ez egin eni beltzuri,
Zu baitzira ene laguntza.
Ez nezazula zutarik bazter utzi,
Zu baitzira ene salbamendua.
- Sinesten dut, badakit,
Jainkoa ona dela.
Ene bihotzak, esperantza osoa dauka,
Jainkoa baitan.

(Ezkilak joitetik gelditzen dira... Entzuten da atabala... Tirokatze bat... Berritz atabala... Apeza ixiltzen da eta burua apaltzen du dolore handienarekin... Betbetan, Bortolok bere arma eta gaineko puskak aurtikitzen ditu presondegiaren erdirat eta ihes egiten du... Apezak, emeki erraiten du: «Betiereko zoriona hil honi eman otoi Jauna!»).

Oihala

P. Larzabal

Zokoa 1964